

ТЕМАТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДІАЛЕКТНИХ ІМЕННИКІВ В ІДІОСТИЛІ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Наталія Шатілова. Тематична репрезентація діалектних іменників в ідіостилі Сидора Воробкевича.

Стаття присвячена аналізу діалектних іменників як мовної домінанти художніх текстів Сидора Воробкевича (1836–1903) на лексичному рівні. Визначено тематичні та лексико-семантичні групи діалектних іменників. З'ясовано найуживаніші лексеми кожної тематичної групи.

Ключові слова: Сидір Воробкевич, ідіостиль, діалектизм, діалектний іменник, тематична група, лексико-семантична група.

Наталія Шатілова. Тематическая репрезентация диалектных существительных в идиостиле Сидора Воробкевича.

Статья посвящена анализу диалектных существительных как языковой доминанты художественных текстов Сидора Воробкевича (1836–1903) на лексическом уровне. Определены тематические и лексико-семантические группы диалектных существительных. Выявлены самые употребляемые лексемы каждой тематической группы.

Ключевые слова: Сидор Воробкевич, идиостиль, диалектизм, диалектное существительное, тематическая группа, лексико-семантическая группа.

Natalia Shatilova. Thematic presentation of dialectal nouns in Sydir Vorobkevych's idiosyle.

The article is devoted to the analysis of dialectal nouns as a linguistic dominant of artistic texts of Sydir Vorobkevych (1836–1903) at lexical level. The thematic and lexical-semantic groups of dialectal nouns are certain. The used lexemes of every thematic group are found out.

Key words: Sydir Vorobkevych, idiosyle, dialecticism, dialectal noun, thematic group, lexical-semantic group.

Особливості мови художніх творів, як відомо, репрезентують мовну ситуацію доби, на час якої припадає творчість їхнього автора. Користуючись народною мовою свого часу, письменник відбирає мовні одиниці відповідно до свого світобачення, об'єднує їх у своєрідну історично, тематично й естетично виправдану індивідуальну систему, що неодноразово зацентровували дослідники ідіостилів визначних майстрів художнього слова (В. Виноградов, І. Білодід, В. Русанівський, В. Ващенко, І. Чередниченко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Н. Гуйванюк, Н. Бабич, В. Статєєва, А. Мойсієнко, В. Калашник, Л. Ставицька, В. Чабаненко, О. Кульбабська, С. Бибик та ін.). Так, індивідуальний світ окремого майстра слова, на думку А. Мойсієнка, репрезентує мова-текст окремого твору і мовотворчість певного історичного проміжку, певної епохи, і в кожному разі маємо справу з тими чи тими ознаками-маркерами, характерними для авторської індивідуальності, фрагменту мовотворчості у відповідних часо-просторових межах [5, с. 12].

Невід'ємною ознакою мовостилю буковинських письменників другої половини XIX ст. є функціонування в художніх творах діалектної лексики. Це був період активного формування української літературної мови на народній основі, тому звернення майстрів слова до скарбів рідних говірок у літературній практиці було цілком закономірним. Творам письменників Буковини цього часу характерний особливий тип літературно-діалектної взаємодії – вони писані західноукраїнським різновидом літературної мови, що його сформовано на базі південно-західних говорів, і який, за твердженням В. Грещука, „допускає як нормативні деякі мовні елементи, властиві більшості південно-західних говірок, включно з гуцульськими, але які з погляду тогочасної літературної мови, сформованої на Наддніпрянщині, і сучасної літературної мови є позанормативними” [2, с. 191]. Типовим зразком цього типу діалектно-літературної диглосії вважаємо мову творів талановитого буковинського письменника С. Воробкевича, якого по праву можна назвати репрезентантом української мови на Буковині другої половини XIX ст.

С. Воробкевич – знакова постать у культурно-громадському житті Буковинського краю. Оцінивши скромно своє місце в літературі як „колібри межі орлами”⁴, він завдяки своїй мовній практиці як талановитого поета, прозаїка, драматурга, композитора, фольклориста, педагога, громадсько-культурного діяча, редактора буковинських часописів і одночасно православного

⁴ „...співав Шевченко по-своєму, Пушкін по-своєму, і кожний, кожний з тих славних поетів співав тим голосом, якого з Божої руки дістав, і я, колібри межі орлами, мій голос маю і ним так співаю, як серце каже” [Лист С. Воробкевича до Д. Танякевича [на Буковині 1865 р.] // Воробкевич С. Твори / [упор., підгот. текстів, вступ. ст. та приміт. М. Г. Івасюка]. — Ужгород : Карпати, 1988. — С. 550].

священника, викладача теологічного факультету Чернівецького університету посів важливе місце серед найвидатніших діячів південноукраїнської України. У другій половині XIX ст. він став на Буковині поряд із Ю. Федьковичем одним із зачинателів нової української літературної мови на народній основі. Творячи різножанрову художню літературу (поезії, прозу, драматичні твори), друкуючи науково-популярні статті у часописах, передмови до періодичних видань, пишучи підручники, а також церковно-проповідницькі праці (три збірники проповідей) українською народною мовою, він практично популяризував її, довів поліфункційність, здатність уживання української мови в різних стилях – художньому, богословському, публіцистичному, науковому [див.: 11].

Життєвий і творчий шлях, плідна подвижницька праця, різнобічний талант С. Воробкевича неодноразово привертала увагу дослідників (С. Смаль-Стоцький, І. Франко, О. Маковей, Ю. Романчик, В. Сімович, В. Лесин, О. Романець, А. Коржупова, М. Білинська, М. Івасюк, П. Никоненко, М. Юрійчук, Б. Мельничук, Ю. Гречанюк, К. Герман, Я. Гулін, О. Попович, С. Троян, Н. Бабич та ін.). Вивчення ж ідіостилю письменника в мовному плані, на жаль, є фрагментарним (статті Н. Гуйванюк, В. Шабліовського, Т. Сорвілової, Р. Козак, Н. Мойсюк). Останнім часом спостерігаємо поживлення інтересу науковців до мовно-літературної спадщини митця, чому сприяло проведення 13–14 жовтня 2011 р. у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича з нагоди 175-ліття від дня народження Всеукраїнської наукової конференції „Сидір Воробкевич і український літературно-мистецький процес XIX–XX століть”. На пленарному засіданні презентовано нову монографію П. Никоненка „Буковинський жайвір: Сторінки життєпису Сидора Воробкевича” з додатком – репринтною копією прижиттєвого видання збірки поезій „Над рутом” (1901) [6]. Мовознавчі доповіді виголошено під час роботи секції „Мова творів Сидора Воробкевича” [див.: 8]. Ця стаття продовжує наші спостереження над самобутністю індивідуального стилю митця.

Мета статті – розкрити семантику діалектної іменникової лексики мови творів С. Воробкевича як ознаки його ідіостилю, виокремити її тематичні групи та визначити найуживаніші лексеми кожної з них. Джерельною базою дослідження послужило видання творів, упорядковане О. Маковеем [10], я якому „твори Ізидора Воробкевича появляють ся перший раз зібрані разом, бо доси вийшла тільки одна мала збірка їх з редакції д-ра Франка, н. н. „Над Прутом”, де є всего 103 поезій, а драматичні твори его взагалі ніколи навіть не друковали ся, хоч довгі літа грали їх на сцені” [7, с. 3]. Тритомник укладено на основі рукописів, що дає підставу вважати тексти автентичними (цитуючи, дотримуємося правописної системи видання)⁵.

Специфікою ідіостилю С. Воробкевича вважаємо те, що його художня мова відображає живу народну мову українського населення Буковини другої половини XIX ст. з її фонетичними, лексичними та граматичними говірковими рисами [див.: 11]. За нашими спостереженнями, лексика його творів має виразне діалектне забарвлення, а також містить чимало запозичень із європейських мов, що було типовим для західноукраїнської мовно-літературної практики. Дібраний фактичний матеріал дає підстави для висновку: низка діалектних іменників, що їх уживав С. Воробкевич, є запозиченнями з: румунської (*бербениця, ботей, бутин, тердан, грунь, киттар, курмей, моша, партъ, нафтали, плай, скорца*), німецької (*бараболя, твер, куфер, рантух, фервальтер*), польської (*гамарня, гербата, збан, збуй, пулярес*), угорської (*гамбарь, дараба, маржина*) мов. Функціонуванню запозичених мовних елементів у досліджуваних текстах сприяла мовна ситуація, оскільки в другій половині XIX ст. у великих містах Галичини мовою повсякденного вжитку була польська, на Буковині – німецька або румунська, на Закарпатті – угорська [4, с. 20]. Запозичення з європейських мов стали джерелом формування лексичної самобутності західноукраїнського варіанта літературної мови.

В. Статєєва зауважує, що основним компонентом західноукраїнського (як і будь-якого іншого) варіанта літературної мови є його народнорозмовна, діалектна база. Акцентуючи на тому, що нова українська літературна мова вже ґрунтується на живорозмовній, народній мові, дослідниця констатує, що саме на рівні діалектизмів простежуємо чи не найбільше протиставлення варіантів [9, с. 35]. Маркувальною ознакою авторського почерку С. Воробкевича,

⁵ Ілюстративний матеріал подаємо, зазначаючи в дужках номери тому та сторінки.

за нашими спостереженнями, є щедре використання іменникової діалектної лексики з національно-культурною специфікою, яку вважаємо важливим складником образності його художніх текстів, значеннєвою домінантою, що слугує етнокультурним тлом художньої оповіді. Етнографізми у мові творів С. Воробкевича є реєстром тих специфічних слів, що найяскравіше виявляє зв'язок з Буковиною. Вони означають предмети побуту, матеріальної та духовної культури буковинців. Це назви на означення одягу, їжі, господарського начиння, знарядь праці, звичаїв та обрядів тощо. Водночас мова творів буковинського автора репрезентує чимало діалектних одиниць, що, крім номінації предметів, називають загальновідомі явища, дії, характеристики, ознаки, процеси, стани, більшість із яких становлять дублети до літературних відповідників або є синонімами з часто вираженим експресивним забарвленням.

Семантика іменникових діалектизмів на рівні ідіостилю С. Воробкевича дала змогу окреслити 12 тематичних груп (далі – ТГ), що є визначальними для його творчості та „виявляють ідіостильові складники мовомислення письменника” [1, с. 109].

1. ТГ „назви осіб” формують дві лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ).

ЛСГ „назви осіб за родом діяльності” охоплює номінації осіб за видами їхніх занять (посадових, тимчасових, фахових, улюблених та ін.), як-от: *фірман* ‘візник’; *зарібник* ‘заробітчанин-поденник’; *моша* ‘баба-повитуха’. Фактичний матеріал уможливив виокремлення таких мікрогруп: 1) назви фахівців якого-небудь ремесла: *боднар* ‘майстер, що виробляє діжки, дерев’яні відра тощо’, *цирулик* ‘перукар, цирульник’, *кормач* ‘корманич’, *плотаи* ‘корманич, що збиває і провадить плот’; 2) назви службовців: *діюрніст* ‘судовий писар’, *фервальтер* ‘управитель’, *адукат* ‘адвокат’, *мандатор* ‘поліцейсько-судовий урядовець’, *надзорець* ‘наглядач’, *сендзя* ‘суддя’, *бакаляр* ‘учитель’, *поташарник* ‘вівчар’; 3) назви осіб, що ведуть господарство: *газда* ‘дбайливий господар’, *газдиня* ‘дбайлива господиня’, *доматор* ‘господар, хазяїн’, *доматорка* ‘господиня’, *фрунтаи* ‘заможний господар’. У досліджуваних текстах часто фіксуємо до того самого слова як фонетичний варіант, так і лексичний синонім. Так, до загальноновживаного *солдат* у мові творів С. Воробкевича фіксуємо діалектні: *урльопник* і *жовняр* / *жовнір*; на означення людини, що завідує чийось великим господарством, автор послуговується діалектними синонімами *шафар*, *оконом*, *окоман*.

ЛСГ „назви осіб за спорідненістю та свояцтвом” презентує широке коло назв осіб, що перебувають у родинних стосунках. Так, на означення матері фіксуємо діалектні назви: *матка*, *мамунця*; на означення батька – *дедьо*, *отець*; окрім загальноновживаної назви *родич*, автор використовує діалектні *кревняк* та *своjak*, а також назви: *бадічка* ‘старший за віком родич – брат, чоловік сестри, брат батька або матері’, *вуйко* ‘дядько, батьків або материнів брат’, *мошул* ‘рідний дід, батько матері або батька’, *дідик* ‘дідусь’, *кумната* ‘дружина брата; сестра чоловіка; жінчина сестра; чоловікова сестра’, *братанець* ‘двоюрідний брат’; *близниця* ‘близнюк жіночої статі’ тощо. На означення приятельських стосунків між людьми, близьких до родинних, фіксуємо назви: *братчик* ‘братик’; *камрат* ‘панібрат’.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *мандатор* (46⁶), *мошул* (28), *братчик* (27), *газда* (22), *сендзя* (21), *дедьо* (17), *кумната* (14), *жовняр* (12) / *жовнір* (7).

2. ТГ „назви демонічних істот” у мові письменника є найменшою, налічує 6 діалектних лексем: *опир* ‘упир’; *гаман* ‘вигадана істота, якою лякають дітей’; фіксуємо назви міфічних злих спокусниць, що не зафіксовані лексикографічними працями: *віля* ‘русалка’, *літавиця*, *нориця*, *упириця*, які означають ‘злі духи, чарівниці і женьські мерці’ [II, с. 399], напр.: *Чому круг мене повоем снуєш ся, червоний цвіте? Перед очима як та літавиця, нориця, упириця носиш ся і головою хитаєш?...* (II, с. 215). Найуживанішими в цій ТГ є назви: *віля* (3), *літавиця* (3).

3. ТГ „назви, пов’язані зі звичаями та обрядами” охоплює 3 ЛСГ.

ЛСГ „назви учасників обряду” містить найбільше тих, що стосуються весілля: *пан молодий* ‘наречений’, *панна молода* ‘наречена’, *князь* ‘молодий’; *княгиня* ‘молода’, *боярин* ‘товариш молодого жениха, який є головним розпорядником на весіллі’, *дружка* ‘подруга молоді на весіллі’. Описуючи гостей сільського весілля, письменник уживає такі назви, що не увійшли до реєстрів словників, порівн.: *Гучне весілля справив діточкам старий Петро; цілісінкый тиждень веселилися гості, свати, куми, воєводи, главарі, пустосвати і набігуці* (II, с. 80). Щодо назв осіб, які

⁶ Після найуживаніших діалектних лексем у дужках вказуємо кількість зафіксованих слововживань.

беруть участь в інших обрядах, ми зафіксували лексеми: *калфа* 'старший парубок, організатор танців', *жалибниця* 'жінка, яку наймали багаті сім'ї, щоб розжалобити учасників похоронної процесії'.

ЛСГ „назви обрядодій” пов'язана з весіллям та обрядами, що йому передують: *сватьба* 'весілля', *обзорини* 'оглядини', *заводини* 'початок весілля', фонетичний діалектизм *сватанс* 'сватання'.

ЛСГ „назви традиційних елементів обрядодій” репрезентовані номінаціями матеріальних речей: *приніс* 'дарунок на новосілля, весілля тощо'; *віно* 'посаг, придане', *бакиши* 'гроші, що їх дають музикантам на весіллі як плату за бажану пісню чи танець', *галунка* 'крашанка'.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *обзорини* (9), *віно* (7), *жалибниця* (6), *бакиши* (5), *дружка* (4).

4. ТГ „назви господарського начиння” охоплює 4 ЛСГ.

ЛСГ „назви кухонного начиння” представляють такі мікрогрупи: 1) назви посуду, що його використовують для приготування чи подання: а) їжі: *горшок* 'каструля', *тарілець* 'тарілка', *фарфурка* 'фарфорова тарілка'; б) напоїв: *пугар* 'склянка', на означення пляшки функціонують такі діалектні назви: *бутелька*, *пласка*, *шутра*, *фляшка* чи *фляшівка*; 2) господарські речі, що слугують для носіння або зберігання: а) продуктів: *бербениця* 'невеличка діжка для сиру і бринзи', *раква* 'невеличка дерев'яна посудина для зберігання масла, бринзи'; б) рідин: *збанок* 'глечик для свіжого молока', *коновка* 'дерев'яна посудина у вигляді високого цебра', *ведро* 'дерев'яне відро біля криниці з журавлем', на означення бочки фіксуємо назви: *барівка* та *бути*; 3) назви полиць для посуду: *замисник*, *намисник*.

ЛСГ „назви хатнього начиння” репрезентують такі мікрогрупи: 1) назви меблів: *фотель* 'крісло', *комода* 'комод'; 2) назви тканих виробів, що ними покривають стіл, підлогу, стіни, лави тощо: *коверець* 'невеликий килим, витканий із різнокольорових вовняних ниток', *скорц* 'візерунчаста вовняна тканина, яку вішають на стіну як килим'; *капа* 'покривало'.

ЛСГ „назви господарських об'єктів та їх елементів” об'єднує діалектні лексеми, що характеризують територію, де проходить щоденне життя буковинця, як-от: 1) назви господарських об'єктів для зберігання зерна: *кліть* 'комора', *спіжарня* 'приміщення для зберігання зерна, комора', *гамбарь* 'зерноховище', *шпільяр* 'приміщення для зерна', *кошиця* 'приміщення, де зберігають кукурудзу в качанах'; 2) назви господарських об'єктів, де тримають свійську худобу та птицю: *колешня* 'стайня, сарай, хлів', *окіл* 'загорожа для худоби'; 3) назви житла та його частин: *колиба* 'житло пастухів', *мешкання* 'житлове приміщення', *хороми* 'сіни', *бурдей* 'землянка, бідне житло'; 4) назви будівель для лагодження, виготовлення, вирощування, зберігання, продажу певних виробів: *ружарня* 'парник', *шопа* 'приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту', *гамарня* 'металоплавильна майстерня', *трачка* 'лісопильня', *шинк* 'шинок', *коршма* 'корчма'.

ЛСГ „назви знарядь та предметів праці” містить чимало діалектних лексем, як-от: *клевец* 'молоток', *топір* 'вид сокири для тесання', *топірець* 'топір (металевий або дерев'яний) з довгою ручкою, прикрашений орнаментом', *рискаль* 'заступ, лопата', *дзюбок* 'молот шпичастий', *оскраб* 'обшкрабач, мотика', *ланц* 'ланцюг'; назви на означення мотузок: *вужевка* 'вид вірвовки з лози', *воловід* 'налигач, мотузка для худоби', *курмей* 'міцна суконна мотузка'. З-поміж назв предметів праці у творах письменника функціонують ті, що пов'язані з обробкою та транспортуванням лісу: *бутин* 'лісорозробка', *бервено* 'колода', *ковбок* 'колода', *тертиця* 'тонка дошка', *ботюк* 'стовбур дерева для розпилювання', *дараба* 'пліт при лісосплаві'.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *пугар* (23), *фляшка* (22), *дараба* (11), *пласка* (9), *ланц* (8), *збанок* (8) або *збан* (6), *коверець* (7), *топірець* (7), *бербениця* (7).

5. ТГ „назви одягу та аксесуарів” об'єднує 4 ЛСГ слів на означення традиційного буковинського народного одягу, а також речей, що є його оздобою.

ЛСГ „назви одягу” представлена мікрогрупами: 1) загальні назви одягу: на означення старого, поношеного одягу функціонують діалектизми *рубєс*, *рубці*, а також фонетичні діалектизми *лахматє*, *шматє*, *платє*; фіксуємо авторські вживання запозичених назв у жіночому роді, порівн.: *гардероба*, *тоалета*; 2) назви верхнього одягу: *сердак* 'верхній короткий рукавний одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками', *кафтан* 'довгий жакет, піджак', *струки* 'верхній одяг', *джуба* 'ряса', *каптурок* 'сурдут', *антерей* 'верхня одежа, довга і з широкими рукавами', *киптар* (*киптарець* / *кіптарець*) 'безрукавка на хутрі, оздоблена вишивкою'; 3) назви поясного одягу: *юбка* 'спідниця', *горботка* 'вид жіночого одягу типу плахти, витканої з вовняної пряжі', *криноліна* 'спідниця на обручах', викремлюємо назви верніх чоловічих штанів: *гачі*, *пантальони*, *сподні*; 3) назви нагрудного короткого та довгого одягу: *шарафан* 'довга жіноча

одежа', *шляфрок* 'домашній халат', *рікля* 'стрій жіночий, з вирізкою на грудях', *лянка* 'сорочка з білого лляного полотна'; 4) назви деталей одягу: *плечко* 'верхня вишита частина рукава жіночої сорочки', *штруплі* 'ремінці для натягання штанів', *фальбана* 'складка на спідниці'.

ЛСГ „назви прикрас та аксесуарів” формують мікрогрупи: 1) назви прикрас: *пава* 'пір'їна (з павича чи півня) як оздоба', *кутас* 'прикраса у вигляді китиці на гуцульському одязі', *тасімка* 'тонкий мотузок, сплетений з кручених ниток чи пасом прядива, яким оздоблюють, прикрашають що-небудь', *тердан* 'шерстяна стьожка або ажурний комірець із бісеру', *цятки* 'намисто', *салба* 'намисто з монет (золотих чи будь-яких металевих)', *пацьорки* 'намисто з бісеру', *косиця* 'оздоба з пер когута', *пафтали* 'спряжка', *гордея* 'пояс', *хрустали* 'прикраси з дуже прозорого скла високого гатунку, якому властива гра барв і мелодійний дзенькіт'; 2) назви аксесуарів: *ширинка* 'хустка', *бесаги* 'дві зшиті або зіткані торби', *тобівка* 'оздоблена орнаментом невелика шкіряна сумка', *трайстрина* 'сумка із домотканого полотна', *торністра* 'військова сумка', *куфер* 'валіза'; до слова *гаманець* фіксуємо діалектні відповідники: *пулярес* та фонетичні варіанти *мошенка* / *мошонка*.

ЛСГ „назви взуття та його деталей” презентують мікрогрупи: 1) назви взуття: *постоли* 'ходаки (шкіряні)' та синонімічна до останньої назва *опанки*, як-от: ...*червоні панчохи і маленькі опанки (постоли) підносили ще більше дівочу чудову вроду* (II, с. 76); 2) назви деталей взуття: *обцас* 'підбор, каблук', *котурни* 'високі зап'ятки у чоботах'.

ЛСГ „назви головних уборів” представлена фонетичними варіантами *кресаня* / *крисаня* 'чоловічий фетровий капелюх з прикрасами'.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *мошонка* (23) або *мошенка* (3), *сердак* (7), *кафтан* (6), *кресаня* (4) / *крисаня* (1), *ширинка* (3).

6. ТГ „назви їжі” представляють 2 ЛСГ.

ЛСГ „назви страв” репрезентують мікрогрупи: 1) назви виробів із борошна: *книши* або *книшик* 'корж, начинений бринзою, сиром та ін.', *кулеша* 'страва з вареного кукурудзяного борошна'; 2) назви молочних страв: *вурда* 'сир, виварений з сироватки овечого молока', *гусянка* 'ряжанка; сколотини', *бриндзя* 'приготовлений для зберігання посолений сир'; 3) назви м'ясних страв: *студенець* 'холодець', *каплун* чи *каплуник* 'їжа з м'яса кастрованого півня, якого відгодовують на жирне м'ясо', *завиванник* або *галушка* 'голубець', *кастрадина* 'копчене м'ясо кози чи козеняти'; 4) назви рослинної їжі: *бараболя* 'картопля', *салата* 'салат', *фасоля* 'квасоля', *губи* 'гриби (крім білих)', *сушениці* 'сушені фрукти, ягоди'; 5) загальні назви на означення їжі та приправ: *потравка* 'соус, підлива', *лакітки* 'ласощі'.

ЛСГ „назви напоїв” у творах письменника формують такі мікрогрупи: 1) назви на означення наливки: *сливовиця* 'настоянка зі слив', *дереняк* 'наливка з терену'; 2) назви на означення горілки та її видів: *горівка*, *трунок*, *паруха*, *ганищівка*, *кминівка*, *контушівка*. Особливо експресивними є авторські назви горілки, що мають прозору внутрішню форму та означені емоційним компонентом значення, порівн.: *нежурниця*, *потішниця*, *смердюха*, *люра*; 3) назви на означення інших спиртних напоїв: *гарак* 'ром', фонетичні діалектизми *пунч*, *рум*; 4) назв на означення безалкогольних напоїв: *гербата* 'чай'. Як бачимо, назви спиртних напоїв значно переважають над безалкогольними.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *горівка* (32), *книши* (11) або *книшик* (5), *галушка* (9), *бриндзя* (7), *нежурниця* (6), *гусянка* (5).

7. ТГ „назви музичного мистецтва” формують 2 ЛСГ.

ЛСГ „назви музичних інструментів” представлена діалектними лексемами *трембіта* 'духовий музичний інструмент – дерев'яна труба, зроблена зі смерекового дерева, обвита березовою корою', *флюяра* 'довга сопілка без денця', *теленка* 'сопілка (переважно вербова) без бокових отворів, дно якої прикривають пальці під час гри', *дрібуюшок* 'маленький барабан', *наєр* 'свиріль', *шездара* 'цитра (струнний щипковий музичний інструмент у вигляді скриньки з фігурними обрисами та грифом з металевими ладами)', *гусль* 'інструмент, подібний до цимбалів'.

ЛСГ „назви народних танців”: *аркан* 'гуцульський чоловічий танець', *дрібуюшка* 'назва танцю', *гуцулка* 'вид танцю', *сабаши* 'танок на замовлення'.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *трембіта* (17), *флюяра* (10), *гусль* (8), *гуцулка* (4).

8. ТГ „назви зброї” репрезентована двома ЛСГ.

ЛСГ „назви холодної зброї”: *дамасценка* 'шабля з славної сталі вироблюваної в місті Дамаску в Сирії', місцеві назви ножів: *тупач* 'тупий ніж', *брич* 'дуже гострий ніж, його часто роблять з поломаної коси', *ганчар* 'короткий, закривавлений обосічний ніж (кинжал)', *чепілик*

‘складений поясний ніж’, *сцизорик* ‘складний ніж’.

ЛСГ „назви вогнепальної зброї”: *твер* ‘гвинтівка’, назви рушниць: *кріс*, *пушка*, *стрільба*, *цівка*.

Найуживанішими в цій ЛСГ є назви: *кріс* (23), *ганчар* (10), *стрільба* (7), *цівка* (7), *пушка* (5).

9. ТГ „назви міри та грошей” репрезентована двома ЛСГ.

ЛСГ „назви міри” представлена номенами величин, що є одиницями виміру: *латер* ‘одиниця ємкості дров’, *півока* ‘давня міра ваги 630–645 грамів’, *пражина* ‘рід земельної міри’, *фальча* ‘одиниця виміру площі угідь, що дорівнює 14322 м²’.

ЛСГ „назви грошей” фіксує номінації металевих грошей, поширених на території Буковини, як-от: *крейцар* ‘дрібна розмінна монета’, *цекін* ‘золотий гріш’, *дудка* ‘давня дрібна монета’.

Найуживанішими в цій ЛСГ є назви: *крейцар* (12), *латер* (10), *сяжень* (5).

10. ТГ „назви, пов’язані з місцевим ландшафтом” охоплює 3 ЛСГ.

ЛСГ „назви, характерні для гірської місцевості Карпат”: *грунь* ‘хребет гори’, *дебря* ‘стрімке, заросле кущами узбіччя понад гірські потоки’, *звір* ‘вузька долина між горами’, *плай* ‘стежка в горах’, *кітлиня* ‘улоговина’, *рина* ‘стрімкий схил гори’, *обіч* ‘місцевість з похилою, спадистою поверхнею’, *скрут* ‘петля, кільце, виток’, *рокита* ‘верх гори’, *кичера* ‘стрімка гора, поросла лісом (крім вершини)’

ЛСГ „назви, пов’язані з надмірною вологістю місцевості”: *млака* ‘заболочена місцевість’, *мочара* ‘драговина, трясовина’.

ЛСГ „назви, пов’язані з річковими потоками”: *зарінок* ‘прибережні ділянки землі, покриті рінню’, *бездно* ‘глибоке місце в річці’.

Найуживанішими в цій ЛСГ є назви: *плай* (10), *обіч* (8), *дебря* (7), *мочара* (6), *багна* (5).

11. ТГ „назви флори та фауни” представляють 7 ЛСГ.

ЛСГ „назви тварин”: *маржина* ‘худоба’, *дріб* ‘вівці, ягнята’, *ботей* ‘отара овець’; синонімічними до літературних є діалектизми: *кітка* ‘кішка’, *медвідь* ‘ведмідь’, *вивірка* ‘білка’, *рогач* ‘олень’.

ЛСГ „назви птахів” представлена мікрогрупами: 1) назви свійської птиці та диких птахів, що їх м’ясо використовують як їжу: *куропатва* ‘куріпка’, *гоготка* ‘тетерук’, *орябка* ‘рябчик’, *трухан* ‘індик’, *курятко* ‘курчатко’; 2) назви перелітних та хижих птахів: *бузько* ‘лелека’, *половик* ‘яструб’.

ЛСГ „назви комах та плазунів” представлена номенами: *биндяк* ‘джміль’, *мотиль* ‘метелик’, *муравель* ‘мурашка’, *овад* ‘гедзь’, *пчола* ‘бджола’, *чвірінок* ‘цвіркун’, *золотник* ‘глист’, *гашка* ‘змія’.

ЛСГ „назви риб” охоплює розмаїття назв на означення прісноводної та річкової риби: *уклева* ‘риба’, *головатиця* ‘лосось дунайський’, *ковбель* ‘пічкур, коблик’, *марина* ‘усач (риба, що живе особливо в гірських ріках)’, *чучуга* ‘білуга’, *пструг*, *пстружки* ‘форель’.

ЛСГ „назви дерев та кущів”: *кленія* ‘клен’, *трепета* ‘осика’, *гебан* ‘ебенове дерево’, *грабчук* ‘молоде дерево граба’; *іль* ‘ялина’, *циприс* ‘кипарис’.

ЛСГ „назви трав’янистих рослин”: *лен* ‘льон’, *шувар* ‘аїр’, *коловатниця* ‘конопля’, *троща* ‘очерет’ *матригуна* ‘беладонна звичайна’, *блекотиця* ‘блекота’, *барвін* ‘барвінок’.

ЛСГ „назви квітів”: *бриндушка* ‘пролісок’, *незабудь* ‘незабудка’, *гвоздик* ‘гвоздика’.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *гадь* (14), *маржина* (8), *лен* (8), *вивірка* (7), *грабчук* (7), *рогач* (6), *дріб* (6), *бузько* (5), *биндяк* (5), *пструг* (5) та *пстружки* (3).

12. ТГ „назви абстрактних понять”. Паралельно до загальноновживаної абстрактної лексики письменник вправно вводить говіркові лексеми. Цю ТГ представляють 5 ЛСГ:

ЛСГ „назви дій та станів”: *дозір* ‘догляд’, *блуд* ‘неправильна, помилкова дія’, *віда* ‘повідомлення’, *причинок* ‘доповнення’, *орудка* ‘справа’, *ярм* ‘ярмо’, *побір* ‘призов на службу’, *віддих* ‘перепочинок’, *вимівка* ‘мова про щось’, *говірка* ‘розмова’, *вражда* ‘ворожнеча’, *колот* ‘сварка, колотнеча’, *галабурда* ‘бешкет’; *поправка* ‘дія за знач. похмелятися’, *потиря* ‘спеціальне розшукування кого-небудь’, діалектні синоніми *загладь* та *загуба* ‘загибель’.

ЛСГ „назви почуттів та емоцій”: *вдяка* ‘вдячність’, *жур* ‘жура’, *недура* ‘смуток, журба’, *кортячка* ‘нетерпіння, бажання’, *пересада* ‘страх, переляк’, *похоть* ‘бажання’, *полекаша* ‘полегкість’, *дивота* ‘дивина’, *парть* ‘щастя’.

ЛСГ „назви природних явищ”: *плюта* ‘злива, раптовий дощ’, *вереме* ‘сонячна погода’, *погій* ‘повінь’, *мрака* ‘мряка’, діалектні синоніми *заверюха*, *завіяниця* ‘завірюха’, *воздух* ‘повітря’.

ЛСГ „назви якостей та властивостей”: *встеклість* ‘скаженість, розлюченість’, *задуфалість* ‘зухвалість’, синоніми *лизунство* та *підхлібство* ‘підлабузництво’.

ЛСГ „назви, пов’язані з часовими межами”: *полудне* ‘полудень’, *минушість* ‘минуле’, діалектні синоніми *будучність* і *будуччина* ‘майбутнє’.

Найуживанішими в цій ТГ є назви: *говірка* (8), *орудка* (7), *заглада* (7), *блуд* (6), *підхлібство* (5).

Отже, наведений фактичний матеріал доводить, що загальнонародна основа мови творів С. Воробкевича досить яскраво забарвлена локальними компонентами, які відображають основні риси говірок південно-західного наріччя, а саме буковинських та гуцульських. Погоджуючись із думкою Л. Булаховського, що „при розв’язанні питання про мову творів письменника /.../ треба взяти до уваги не тільки кількість вжитих діалектизмів, але й їх якість та їх місце в творі (ким вживаються) [3, с. 39], зауважимо, що мова персонажів літературних творів письменника відбиває специфічний мовний колорит, притаманний мовленню буковинців та гуцулів, порівн.: слова Федора з „Гуцульської долі”: *Хочу збути ся поволи довгу, а потому Черемш буду оминати, наче ту Содому. Сокирою хліб зароблю, латри му складати, з вуглярами в темнім лісі муравлем звиватись. І у трації є зарібок, тертиці пилити, і в лісничого не сором буде ми служити* (I, с. 376); слова діда Мартина з оповідання „Старий Мартин”: *От-тут на присні сидів я собі раз – не вчєра то діялось, тогди ще люде галушками не давили ся* (II, с. 173); слова одного з дійових осіб драматичного твору „Блудний син”: [Плаш:] *Коло Писаних скал триста овець в дійнику, стадо коний на Оленевій кичері пасє ся, а рогової худоби і ялівнику в него без ліку* (III, с. 216) тощо. Однак діалектна лексика у творах С. Воробкевича наявна як у мові персонажів, так і в авторській. Цей факт засвідчують непоодинокі контексти, що фіксують мову самого автора з різнорівневими діалектними особливостями, порівн.: *Як не хоче дівчинонька Гуцула любити, то лиш гусянки їй треба дати ся напиту. Як дівчина в полонині гусянки підпила, лиш диви ся: вже Гуцула за шию вбіймила* (I, с. 18); *Керниця з журавлем, там ладна є вода, з коновков там стоїть дівчина молода* (I, с. 171). *Довго думав Леонід над своїм прикрим положенєм, вкінци виняв мошонку і почав числити, що в ній було...* (II, с. 344); *Патичє тріцало, посохле листє шелестіло під копитами – а дичина розскакувала ся перед ними. Ліс ставав усе густійшим та темнійшим* (II, с. 20); *Сидить він собі під старою смерекою; нічо єго вже не тішить і нічо не смутить; єму вже все однаково, чи бачить, як сонечко сходить, чи як зорі по блакитнім небі сияють; єму здає ся, що він смерекове підтяте бервєно і що лежить в трації* (II, с. 157) тощо. Отже, мові творів С. Воробкевича (як авторській, так і мові персонажів) властиві фонетичні, лексичні, граматичні діалектні риси.

Водночас, попри відчутну діалектну стихію художньої мови, С. Воробкевич був далекий від орієнтації лише на можливості місцевих говірок, а намагався наблизити свою художню мову до східноукраїнських норм, до мови Т. Шевченка та Марка Вовчка, усвідомлюючи потребу випрацювання єдиної літературної мови, спільної для всіх українців. Діалектні фонетичні, лексичні, граматичні риси в досліджуваних текстах відображені непослідовно. Специфікою ідіостилю С. Воробкевича на лексичному рівні вважаємо те, що він відповідно до власного світобачення, мовного чуття і таланту зумів майстерно використати мовні скарби буковинських та гуцульських говірок, поєднавши діалектні (регіональні) та літературні форми.

У творчості письменника, що активізує елементи діалектної підсистеми свого рідного говору, співвідношення загальнонаціонального та регіонального й визначає творчу манеру митця. Уважаємо, що діалектна лексика поряд з літературною в мові творів С. Воробкевича є важливим складником інформаційно-комунікативного простору його художніх текстів і насамперед однією з домінантних мовних засобів його індивідуально-авторської манери письма, за допомогою якої відтворено національно-етнографічний та говірково-регіональний колорити.

Література

1. Биби́к С. П. Оповідність в українській художній прозі : монографія / Світлана Биби́к; за наук. ред. С. Я. Єрмоленко. – К.; Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
2. Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис [Текст] / Василь Грещук, Валентина Грещук. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 309 с.
3. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови) літературної / Б. В. Кобилянський. – К. : Вища шк., 1960. – 275 с.

4. Матвіяс І. Г. Варіанти української мови в кінці XVIII і в XIX ст. / Іван Матвіяс // Культура слова / ред. колег. : С. Єрмоленко (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1980. – Вип. 48–49. – С. 11–28.
5. Мойсієнко А. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / Анатолій Мойсієнко. – Умань, 2008. – 280 с.
6. Никоненко П. Буковинський жайвір. Сторінки життєпису Сидора Воробкевича / Петро Никоненко; наук. ред. Б.І. Мельничук. – Чернівці : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – 324 с.
7. Романчук Ю. Передмова / Юліан Романчук // Твори Ізидора Воробкевича. – Львів : Вид-во товариства „Просвіта”, 1909. – Т. 1. – С. 3–4. – (Руська письменність).
8. Сидір Воробкевич і український літературно-мистецький процес XIX–XX століть : програма Всеукраїн. наук. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2011. – 11 с.
9. Статєєва В. І. Нові дослідження з регіональної історії української літературної мови (Буковина) / Валентина Статєєва / Науковий вісник Ужгородського національного університету : зб. наук. праць. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2009. – Вип. 20. – С. 27–37. – (Серія „Філологія”).
10. Твори Ізидора Воробкевича. – Львів : Вид-во товариства „Просвіта”: Т. 1 : Поезії / [авт. передм. Ю. Романчук]. – 1909. – 420 с.; Т. 2 : Оповідання. – 1911. – 412 с.; Т. 3 : Драматичні твори. – 1911. – 421 с. – (Руська письменність).
11. Шатілова Н. О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Шатілова Наталія Олександрівна. – Чернівці, 2011. – 353 с.